

APMAŠTAMAI APIE PIRMAJĄ FILOSOFIJĄ.
AIŠKIAI ĮRODANTYS DIEVO BUVIMĄ
IR REALŲ SKIRTUMĄ TARP
ŽMOGAUS KŪNO IR SIELOS

PIRMAS APMAŠTAMAS

APIE DALYKUS, KURIAIS GALIMA ABEJOTI

Norint moksle pasiekti ką nors ilgaamžiško, reikia vieną kartą atmesti visas ankstesnes nuomones. Nėra reikalo nagrinėti visų jų paėiliui, užtenka vien tik paneigti principus, kuriais jos grindžiamos. Šie principai — pojūčiuose, kuriais negalima pasikliauti dėl jų apgaulingumo. Nors mums atrodo, kad pojūčiai mūsų neklaidina, bet, remdamiesi vien jais, negalime atskirti budėjimo nuo sapno. Dalykai, regimi sapnuose, nebūtinai esti įsivaizduojami. Bent jau jų vaizdiniai, atrodo, gali būti sudaryti tik iš kitų, paprastesnių ir tikrų, dalykų idėjų junginio. Kokie tai dalykai ir kokie mokslai, kurių objektai jie yra, teikia tiesas, kuriomis, atrodo, galima neabejoti. Ar bent kokios priežastys verčia mus tais dalykais abejoti. Ar yra kas nors, kuo būtų galima neabejoti. Norint turėti pastebėti, svarbu dar ir įvirtinti mūsų protė. Norint turėti naudos, ankstesnes savo nuomones reikia laikyti ne tik abejotinomis, bet ir klaidingomis. Taip elgtis nėra nei pavojinga, nei klaidinga. Kokias prieštadas reikia padaryti ir kaip jomis naudotis. Kodėl sunku įvykdyti šį sumanymą.

Jau seniai pastebėjau, kad nuo pirmųjų savo gyvenimo metų buvau ipratintas daugelį klaidingų nuomonių laikyti teisingomis ir kad visa, ką vėliau grindžiau tokiomis abejotinais principais, turėjo būti labai jau abejotina ir netvirta. Tad aš jau tada nusprendžiau, kad, jeigu noriu pasiekti ką nors rimto ir ilgaamžiško mokslė, vieną sykį turiu rimtai, pamėginti atsikratyti ankstesnių nuomonių ir pradėti viską iš naujo nuo pačių pagrindų. Bet šis žingsnis man atrodė pernelyg sunkus, todėl vis laukiau, kada būsiu tokio amžiaus, kad galėčiau žengti sumanytą žingsnį. Tai vertė mane taip ilgai

dvejoti, jog dabar jau būgštāju padarysiąs klaidą, jeigu laiką, skirtą vaiklai, švaistysiu postringavimams.

Tai gi šiandien, kai šiam sumanymui įvykdyti pačiu laiku išvadavau protą nuo visokeriopų rūpesčių ir, savo laimei, neįaudinamas jokios aistros, užsitikrinau sau vienatvės ramybę, pasistengsiu sugriauti visas savo ankstyvesnes nuomones. Tai visiškai nereikalauja parodyti, kad visos jos klaidingos. To tikriausiai aš niekada ir nepadaryčiau, tuo labiau, kad nuovoka įtikina mane, jog privalau nesikliauti ne visai tikrais ar bent kiek abejotinais dalykais, lygiai kaip ir tais, kurių netikrumas akivaizdus. To visiškai pakanka joms visoms atmesti, jei surasiu kokią nors dingstį suabejoti kiekviena iš jų atskirai. Norint jas paneigti, nebūtina nagrinėti kiekvieną iš jų atskirai, nes tai būtų begalinis darbas. Kadangi, sugriovus pamatus, griūva visas pastatas, aš iškart atakuosiu pamatus, ant kurių laikosi mano senosios nuomonės.

Visa, ką lig šiol laikiau esant tikra ir pagrįsta, buvau gavęs iš pojūčių arba per juos, tačiau pojūčių apgaulingumu man teko įsitikinti ne kartą, o apdairumas reikalauja niekada nepasitikėti tuo, kas jau sykį tave apgavo.

Galbūt pojūčiai mus apgaudinėja tik silpnai juntuose ir labai tolimuose dalykuose, bet yra dar daug kitų, kuriais abejoti neprotinga, nors ir jie suvokiami pojūčiais. Pavyzdžiui, tai, kad esu čia, sėdžiu prie ugnies, apsirengęs chalatu, su popieriaus lapu rankose ir pan. Tad kaip galėčiau neigti, jog tai ne mano rankos ar kūnas? Nebent tik susilygindamas su kažkokiais pamišėliais, kurių protas taip užtemdytas juodųjų tulžies garų, kad jie visą laiką tvirtina esą karaliai, iš tikrųjų būdami skurdžiai, arba vilkį auksu ir purpuru, iš tikrųjų būdami nuogi, arba įsivaizduoja esą ašočiai ar stikliniai indai. Bet juk tai bepročiai, ir aš būčiau ne mažiau pamiškas, jei sekčiau jų pavyzdžiu.

Tačiau turiu atsisveigti į tai, kad esu žmogus, todėl miegodamas esu praręš sapnuoti tokius pačius, o karštais netgi mažiau įtikėtinus dalykus, negu tie, kuriuos

įsivaizduoja pamišėliai nemiegodami. Kiekis man teko sapnuoti save besėdintį čia, prie ugnies, apsirengusį, nors tuo metu nusirengęs gulėdavau lovoje! Teisybė, dabar man atrodo, kad į šį popieriaus lapą žiūriu ne mieguistomis akimis, kad galva, kuria linguoju, nesnaudžia, kad jaučiu šitą ranką ir sąmoningai ją tiesiu. Sapne nebūna taip aišku ir ryšku. Tačiau, nuodugniai pagalvojęs, prisimenu, jog sapne ne kartą buvau apgautas panašių iliuzijų. Įsigilinęs į šią mintį, įsitikinu, kad nėra jokių tikrų požymių, leidžiančių aiškiai skirti nemigą nuo miego, ir nustembu taip, kad esu linkęs patikėti, jog miegu.

Tarkime, kad mes miegame ir kad akių atmerkimas, galvos judinimas, rankų tiesimas ir kt. — tai tik apgaulingos iliuzijos, ir galbūt nei mūsų rankos, nei kūnas nėra tokie, kokius mes juos įsivaizduojame. Vis dėlto reikia pripažinti, kad mūsų sapnuojami dalykai primena pavelsius, sukurtus, nusižiūrėjus kažką realaus ir tikro. Todėl bent jau tokie bendri dalykai, kaip akys, galva, rankos ir visas kūnas, bus ne įsivaizduojami, o tikrai egzistuojantys. Juk net dalininkai, stengdamiesi nupiešti keistas ir neiprastas sirenų bei satyrų figūras, nesugeba sukurti visiškai naujos kūno formos ir prigimties, o vaizduoja visokių gyvūnų įvairių kūno dalių junginį. Netgi jei jų vaizduotė būtų tokia nepaprasta, kad jiems pavyktų sugalvoti ką nors naujo, ko dar niekas nėra matęs, ir jų paveikslas vaizduotų grynai pramanytą ir nebūtą dalyką, vis tiek spalvos, kuriomis jie tapo, visada bus tikros.

Dėl tos pačios priežasties būtina pripažinti, kad jeigu net tokie bendri dalykai, kaip kūnas, akys, galva, rankos ir kt., gali būti įsivaizduojami, tai vis dėlto esama kai kurių kitų dalykų, dar paprastesnių ir bendresnių, kurie yra tikri ir realūs ir kuriuos sumaišius, kaip ir sumaišius tikras spalvas, mūsų prote atsiranda tiek tikrų ir realių, tiek pramanytų ir fantastiškų dalykų vaizdiniai.

Prie šių dalykų priklauso kūniška prigimtis apskritai ir jos tįsumas, taip pat šių tįsių dalykų figūra, kiekybė,

arba dydis, skaičius, jų buvimo vieta, laikas, matuojantis jų trukmę, ir pan. Manau, neapsiriksiame, padarydami išvadą, kad fizika, astronomija, medicina ir kiti mokslai, priklausą nuo sudėtingų dalykų stebėjimo, yra labai abejotini ir netikri, o aritmetika, geometrija ir kiti mokslai, tiriantys tik labai paprastus ir bendrus dalykus, nesirūpindami, ar jie yra gamtoje ar ne, turi kažką tikro ir neabejotino. Nesvarbu, miegu aš ar budžiu, — du ir trys visada bus penki, o kvadratai neatsiras penkta kraštinė. Tokių aiškių ir akivaizdžių tiesų, atrodo, negalima įtarti jokių klaidingumu ir netikrumu.

Vis dėlto aš jau seniai esu įsitikinęs, jog yra visagalis dievas, sukūręs mane toki, koks esu. Tačiau iš kur man žinoti, ar jis nepadarė taip, kad iš tikrųjų nėra jokios žemės, jokio tįsaus kūno, jokios figūros, jokio džio, jokios vietos? Nors aš visa tai juntū, ir niekas, atrod, negali egzistuoti kitaip, negu aš įsivaizduoju. Ir kadangi manau, jog retkarčiais kiti klysta netgi dalykuose, kuriuos tariasi labiausiai išmaną, tai iš kur man žinoti, ar dievas ir manęs nesutvėrė tokio, kad klystu kiekvieną sykį, sudėdamas du ir tris, skaičiuodamas kvadrato kraštines arba spręsdamas kokį nors dar lengvesnį uždavinį, jei tik galima įsivaizduoti ką nors lengvesnio. O gal dievas neparoro, kad aš taip apsirikičiau, nes jis laikomas visų geriausiu. Tačiau, jeigu mintis, kad dievas sukūrė mane klystantį, prieštarautų dievo gerumui, jam turėtų prieštarauti ir mintis, kad dievas man leidžia retkarčiais klysti. O juk aš negaliu būti tikras, kad jis to neleidžia.

Turbūt atsirastų žmonių, kurie greičiau paneigtų visagalio buvimą, negu visus kitus dalykus laikytų netikrais. Tačiau nepriestarausime jiems dabar, o jų naujai netgi tarkime, kad visa, kas čia pasakyta apie dievą, — pasaka. Vis dėlto, kad ir kažin kokiū būdu, anot jų, būčiau pasiekęs savo būklę ir būti, — ar priskirtume tai likimui, arba lemčiai, ar atsitiktinumui, ar įžiūrėtume nuoseklią dalykų raidą ir sąryšį, ar aiškintume dar kokiu nors būdu, — kadangi apsirikimas ir klydimas yra trūkumas, tai kuo silpnesnis bus kūrėjas, kuriam jie

priskirs mano kilme, tuo didesnė tikimybė, kad aš — netobulas ir nuolat klystantis. Į jų argumentus neturiu ką atsakyti ir esu priverstas prisipažinti, kad iš to, ką seniau laikiau tikru, nėra nieko, kuo negalėčiau kokiu nors būdu suabejoti. Ir visai ne dėl neapdairumo ar lengvapėdiškumo, bet dėl gana pagrįstų ir gerai apgalvotų sumetimų. Todėl, jei noriu atrasti mokslie ką nors tikro ir pagrįsto, privalau saugotis pagundos patikėti ne tik akivaizdžiai melagingais dalykais, bet nė kiek ne mažiau ir tais, kurie atrodo teisingi.

Tačiau šito neužtenka tik paminėti, tai reikia dar ir atsiminti, nes dar labai dažnai į galvą ateina ankstesnės įprastinės nuomonės. Mat, ilgai ir dažnai vartojamos, jos prieš mano valią įsitvirtina mano dvasioje ir įgyja beveik visišką mano pasitikėjimą. O aš niekada neatprašiu pasikliauti ir tikėti jomis, jei laikysiu jas tokiomis, kokios jos yra iš tikrųjų, būtent, kai kada abejotinos, kaip jau parodžiau, bet vis dėlto tokios tikėtinos, kad yra daugiau pagrindo jomis tikėti, negu atmesti.

Todėl, manau, pasiėgsiu teisingai, jei, sąmoningai pripažindamas priesingą požiūrį, apgausiu save ir kuriu laikui tarsiu, kad visos tos nuomonės per dėm klaidingos ir pramanytos, kol pagaliau nenukreipsiu savo senųjų ir naujųjų prietarų taip, kad jie negalėtų nušverti mano įsitikinimo nei į vieną, nei į kitą pusę. Toliau būdu aš išlaisvinsiu savo protą nuo blogų įpročių ir neišklysiu iš teisingo kelio, leidžiančio pažinti tiesą.

Esu įsitikinęs, kad šis kelias nėra pavojingas ar klaidus, todėl nebūsiu per daug nepatikus: juk čia kalbama ne apie veikimą, o tik apie samprotavimą ir pažinimą.

Taigi tarsiu, kad ne geraširdis ir didžiausias tiesos šaltinis dievas, o kažkoks, ne tik gudrus ir apgaulus, bet ir galingas pikto genijus panaudojo visą savo išmonę mane apgauti. Laikysiu, jog dangus, oras, žemė, spalvos, formos, garsai ir visi kiti isoriniai dalykai yra vien tik iliuzijos ir kludiesys, kuriais jis naudojasi, spėsdamas žabangas mano patiklumui. Tarsiu, jog visai neturiu rankų, akių, kūno, kraujo, pojūčių, o tik klaidingai galvoju juos turįs. Aš atkakliai laikysiuos šios minties, ir jeigu

nepajėgsiu pasiekti tiesos, vis dėlto galėsiu kuriam laikui susilaikyti nuo sprendimo. Todėl rūpestingai stengsiuosi nepatikėti niekuo klaidingam, ir visos didžiojo klaidintojo gudrybės, nors ir labai gudrus bei stiprus jis būtų, negalės nieko man įteigti.

Bet tai labai sunkus, didelio darbo reikalaujantis sumanymas, ir kažkoks tingumas nepastebimai įtraukia mane į įprasto gyvenimo vėžes. Kaip vergas, besimėgaujantis sapne įsivaizduojama laisve, bijo pabusti, kai tik pradeda įtarinėti, kad ta laisvė tėra vien sapnas, ir graibstosi šių malonių iliuzijų, norėdamas ilgiau jomis pasidžiaugti, taip ir aš nepastebimai grįžtu prie ankstesnės savo nuomonės ir vengiu pabusti iš savo snaudulio, baimindamasis, kad veiklus budėjimas, turįs pakeisti šią poilsio ramybę, užuot atnešęs keletą tiesos pažinimo dienų ir kiek nors šviesos, nepajėgs apšviesti ką tik minėtų sunkumų tamsybės.

ANTRAS APMAŠTYMAS

APIE ŽMOGAUS DVASIOS PRIGIMTĮ. KURIĄ GALIMA PAŽINTI LENGVIAU, NEGU KŪNĄ

Kol nebus rasta kas nors tikra, reikia atmesti visa, kas bent truputį abejotina. Rasti bent vieną tikrą dalyką — vadinasi, atlikti didelį darbą. Reikia atmesti kaip klaidinga visa, ką mes kada nors pažinome pojūčiais. Tačiau, nors abejojame viskuo, negalime abejoti tuo, kad esame ir kad teiginys „Aš esu“ — teisingas. Įsitikinus savo buvimu, reikia iširti, koks esi. Todėl verta patirti, koks tarsi esi. Iš viso to, kuo tarėmės esą, nesame niekas, išskyrus tai, kad mes — mąstantis daiktas. Mūsų pačių pažinimas neturi nieko bendro su tuo, ką galima pažinti vaizduote. Kas yra mąstantis daiktas. Kodėl manoma, kad lengviau pažinti kūniškus daiktus, negu šį mąstantį daiktą. Mintys apie jutiminių dalykų pažinimą, tiriant vaško gabalą. Visa, ką manome aiškiai žiną apie šį vaško gabalą, jaušmams neprieinama. Kas yra šis vaško gabalas, mes suvokiame tikrai protu. Kodėl sunkiai susitaikoma su šia tiesa. Kodėl ji rodo, jog mes turime dvasią. Kodėl dvasią pažįstame geriau už bet ką kita. Kodėl nėra nieko lengvesnio, kaip pažinti savo nuosavą dvasią.

Po vakarykščio apmąstymo mane užplūdo tiek abejonų, kad dabar nebeturiu jėgų jų pamiršti. Be to, nežinau, kaip jas galėčiau išsklaidyti. Esu toks sutrikęs, lyg būčiau įkrintęs į gilų vandenį ir negalėčiau nei kojomis pasiekti dugno, nei išsilaukiyti paviršiuje. Vis dėlto eisiu toliau vakar pasirinktu keliu, aplenkdamas visa tai, kuo galima bent kiek suabejoti, taip pat tai, kas absoliučiai klaidinga. Taip eisius tol, kol rasiu ką nors tikra, arba, jei nieko daugiau negalėsiu padaryti, bent jau tol, kol įsitikinsiu, kad pasaulyje nėra nieko tikro.

Archimedas Žemės rutuliui pakelti reikalavo tik tvirtą ir nejudančią atramos tašką. Aš taip pat galėčiau puoseletį dideles viltis, jei man pavyktų rasti bent vieną tikrą ir neabejotiną dalyką.

Taigi tariau, kad visi dalykai, kuriuos matau, — klaidingi, ir tikinu save, jog niekada nebuvo to, ką atkurdavo mano apgaulinga atmintis. Aš galvoju, jog neturiu jokių pojūčių, jog kūnas, figūra, tįsumas, judėjimas ir vieta — tai tik mano išmonė. Tad ką gi galima laikyti tikru? Turbūt tik tai, kad pasaulyje nėra nieko tikro.

Tačiau iš kur gali žinoti, ar nėra kokio nors dalyko, besiskiriančio nuo tų, kuriuos aš pripažinau netikrais, ir kuriuo nebūtų galima abejoti. Ar tik nebus koks nors dievas arba kokia nors kita galinga jėga įdėjusi šias mintis į mano protą? Žinoma, nebūtinai taip. Juk galbūt aš ir pats sugebu jas kurti. Todėl ar tik nebūsiu ir aš koks nors daiktas? Tačiau aš jau paneigiau turįs bet kokius pojūčius ir kūną. Nors vis dėlto aš dvejoju, bet kas iš to seka? Argi aš taip priklausa nuo pojūčių ir kūno, kad negalėčiau be jų būti? Bet juk aš įsitikinau, kad pasaulyje visiškai nieko nėra: dangaus, žemės, dvasios ar kūno. Tad argi neįsitikinau, kad ir manęs nėra? Anaipol. Aš būčiau, jei tik įsitikinchiau kuo nors arba jei tik pagalvočiau ką nors. Tačiau yra kažkoks labai galingas ir gudrus apgavikas, visą savo išmonę naudojantis tam, kad galėtų visą laiką mane apgaudinėti. Bet, jeigu jis mane apgaudinėja, nėra abejonės, jog aš esu. Ir tegul apgaudinėja kiek tik tai nori, jam niekada nepavyks įtikinti manęs, kad aš nesu, jeigu tik manysiu

kažkuo esąs. Taigi, viską gerai apgalvojus ir nuodugniai ištyrus, pagaliau reikia padaryti išvadą ir pripažinti tikru tai, kad teiginys „aš esu, aš egzistuoju“ neišvengiamai teisingas kiekvieną kartą, kai tik jį sakau ar suvokiu protu.

Bet vis dar nepakankamai aiškiai žinau, koks esu aš pats, aš — tikras dėl savo buvimo. Todėl dabar man reikia ypač saugotis per neapdairumą savimi nepalaikyti ko nors kito ir nesuklysti žinojime, kurį laikau tikresniu ir akivaizdesniu už bet kurį ankstesnį.

Todėl dabar iš naujo peržiūrėsiu visa, kuo laikiau pats save, pradėdamas taip galvoti. Iš ankstesnių savo pažiūrų apie save pašalinsiu visa, kas gali kliudyti argumentams, kuriais ką tik remiausi, ir paliksiu tik tai, kas tikra ir neabejotina. Kuo gi aš laikiau save anksčiau? Žinoma, žmogumi. O kas yra žmogus? Ar galiu sakyti, jog tai protaujantis gyvūnas? Be abejo, ne, nes tada man reiktų išsiaiškinti, ką reiškia „gyvūnas“ ir „protaujantis“. Taigi nuo vieno nepasteibimai nuklysciau prie daugybės kitų, vis sudėtingesnių ir painesnių klaidimų. O aš nenorėčiau piktnaudžiauti tuo trupučiu man skirto laiko, narpliodamas panašius sunkumus. Verčiau pagvildensiu mintis, kurios savaime gimdavo mano protu ir kurias man įkvėpdavo tikrai mano prigimtis, kai aš analizuodavau save patį. Anksčiau maniau turįs veidą, rankas ir visą šitą įtaisą iš kaulų ir mėsos, kokį randame lavone ir vadiname kūnu. Be to, galvoju valgąs, vaikščiojąs, mėstąs ir visa tai priskyriau sielai. Bet aš niekada nesusimąstydavau, kas yra siela, o jei ir susimąstydavau, įsivaizduodavau ją kaip kažką labai retą ir subtilų, artimą vėjui, liepsnai arba labai praretintam orui ir pasklidusį stambiausiose mano kūno dalyse. Žinoma, kuno prigimtimi neabejojau ir galvoju, kad pūkiai ją pažįstu. Jei būčiau sumanęs ją paaiškinti tada turėtomis sąvokomis, būčiau nusakęs ją taip: kūnu laikau visa, ką galima apriboti kokia nors figūra, ką galima suvokti esant kokioje nors vietoje ir kas gali užpildyti erdvę taip, kad bet kokiam kitam kūnui neliktų joje vietos, ką galima suvokti lytėjimu, regėjimu, klausimu, skoniu, uosle ir kas gali įvairiausiai judėti, teisybė,

ne pats savaiame, bet veikiamas kokio nors pašalinio daikto, nes aš anaipol nemaniau, kad savaiminis sugebėjimas judėti, taip pat jausti arba galvoti priklauso kūno prigimčiai. Priešingai, aš veikiau stebėdavau, pamatęs tokius sugebėjimus kai kuriuose kūnuose.

Bet kas gi esu aš pats, jeigu tariau esant kažkokią labai galingą ir, jei taip galima sakyti, gudrią bei klasingą dvasią, kuri visas savo išgales ir išmonę naudoja man apgauti? Ar galiu tvirtinti turįs bent vieną iš tų požymių, kuriuos priskyriau kūno prigimčiai? Ilgai ir atidžiai mąščiau, galvojau ir pergalvojau, bet neradau nė vieno, kurį galėčiau priskirti sau. Nėra reikalo visus juos išvardinti. Pereikime prie sielos požymių ir pasižiūrėkime, ar aš turiu bent kurį iš jų. Pirmieji iš jų — tai sugebėjimas judėti ir maitintis. Tačiau, jeigu tiesa, kad aš neturiu kūno, tai tiesa ir tai, kad negaliu maitintis ir judėti. Kitas sielos požymis — sugebėjimas jausti, bet juk negalima jausti be kūno. Be to, kadaise galvojau, jog sapnuodamas juntu daugelį dalykų, tačiau pabudęs įsitinkdavau, kad jų visai nejutau. Dar vienas požymis — sugebėjimas mąstyti. Turiu pripažinti, kad tai vienintelis man būdingas požymis, vienintelis ir neatskiriamas nuo manęs. Aš esu, egzistuoju — tai tikra tiesa, tačiau kuriam laikui? Ogi tol, kol mąstau, nes, ko gero, visiškai nustojęs mąstyti, visiškai nustočiau ir egzistuoti. Dar bar įsivaizduoju tik tai, kas neišvengiamai tikra. Taigi, tiesą sakant, aš esu tik mąstantis daiktas, t. y. dvasia (ésprit), supratimas (entendement) arba protas (raison). Tai terminai, kurių reikšmės anksčiau aš nesuprasdavau. Vadinasi, aš esu tikras ir tikrai esantis daiktas. Bet koks daiktas? Aš jau sakiau — mąstantis daiktas. O kas dar? Pakurstau vaizduotę, norėdamas sužinoti, ar nesu dar kas nors daugiau. Aš visai ne tas narių junginys, kuris vadinamas žmogaus kūnu, ne retas, skvarbus oras, paplitęs visuose tuose nariuose, ne vėjas, dvelksmas, garas ir visai ne kas nors iš to, ką galiu įsivaizduoti, nes jau tariau, kad visa tai — niekas. Vis dėlto, nekeisdamas šios prielaidos, esu tvirtai įsitikinęs, kad aš — tai kažkas.

Bet galbūt teisinga tai, kad tie patys dalykai, kuriuos laikiau nesančiais todėl, kad jie man nežinomi, iš tikrųjų nesiskiria nuo man žinomo „aš“. Apie tai nieko nežinau ir todėl visai nesiginciju, nes galiu spręsti tik apie man žinomus dalykus. Aš žinau, jog esu, ir tiriu, būtent koks esu, aš, žinantis, kad esu. Taigi, tiesą sakant, mano asmenybės pažinimas tikrai nepriklauso nuo man nežinomų dalykų. Vadinasi, jis nepriklauso nuo nieko, ką galiu prasimanyti savo vaizduote. Be to, patys terminai „prasimanyti“, „įsivaizduoti“ išpėja mane, jog klystu. Aš prasimanyčiau iš tikrųjų, jei įsivaizduočiau kažkas esąs. Juk įsivaizduoti reiškia ne ką kita, kaip regėti kokio nors kūniško daikto formą ar vaizdą. Bet aš jau tikrai žinau, kad esu ir kad visi šie vaizdai ir apskritai visi dalykai, priskiriami kūniškai prigimčiai, gali pasirodyti besą sapnai arba chimeros. Todėl aiškiai matau, kiek maža tiesos mano žodžiuose „pakurstau vaizduotę, norėdamas aiškiau sužinoti, koks esu“, taip pat žodžiuose „dabar aš nemiegu ir matau kažką realaus ir tikro, bet, kadangi matau dar nepakankamai tiksliai, tyčia užmigsiu, kad sapne tai atsiskleistų man daug tikroviškiau ir akivaizdžiau“. Taigi aš puikiai žinau, kad nieko iš to, ką galiu suvokti vaizduote, negalima priskirti savęs paties pažinimui. Tai verta prisiminti ir todėl, jog protą reikia atpratinti nuo tokio pažinimo būdo, kad jis pats galėtų aiškiai pažinti savo prigimtį.

Tad kas gi pagaliau aš esu? Mąstantis daiktas. O kas yra mąstantis daiktas? Tai yra daiktas, kuris abejoja, suvokia, supranta, teigia, neigia, nori, nenori, įsivaizduoja ir jaučia? Žinoma, tai ne taip jau maža, jei visa priklauso mano prigimčiai. O kodėl gi nepriklauso? Ar gi aš dabar neabejoju viskuo, nors vis dėlto suvokiu ir suprantu kai kuriuos dalykus, tvirtinu, jog vieni yra teisingi, neigiu visus kitus, noriu, geidžiu pažinti dar daugiau ir nenoriu būti apgautas? Neigi savo paties apmaudui įsivaizduoju daugybę dalykų, o daugelį juntu tarsi kūno organais. Ar gi čia nėra nieko, kas būtų taip pat tikra, kaip tai, kad aš esu, egzistuoju, netgi jei visą laiką miegočiau ir jei tas, kas mane sukūrė, panaudotų

visą savo išmonę man apgauti? Argi nėra iš šių požymių tokio, kuri būtų galima atskirti nuo mano mąstymo arba nuo manęs paties? Juk savaimė aišku, kad tai aš abejoju, suvokiu, trokštu, todėl nėra reikalo daugiau tai aiškinti. Be to, aš sugebu įsivaizduoti, nors gali atsitikti (kaip maniau anksčiau), kad mano įsivaizduojami daiktai nėra tikri. Bet dėl to sugebėjimas įsivaizduoti nedingsta ir nenustoja buvęs mano mąstymo dalimi. Pagaliau aš jaučiu, t. y. suvokiu, įvairius dalykus lyg pojūčiais, nes tikrai matau šviesą, girdžiu triukšmą, juntu šilumą. Tačiau man pasakys, kad tai apgaulingos šmėklos ir kad aš miegu. Tebūnie taip. Vis dėlto tikra bent jau tai, kad man atrodo, jog matau šviesą, girdžiu triukšmą bei juntu šilumą. Tai negali būti netikra, ir būtent tai aš vadinu jūtimu. Tiesą sakant, tai ne kas kita, kaip mąstymas. Čia pradėdu geriau ir aiškiau, negu anksčiau, suprasti, koks aš esu.

Tačiau man vis dar atrodo, ir negaliu susilaikyti negalvojęs, kad kūniškieji daiktai, kurių vaizdai sukuriami mąstymu ir prieinami bei pažįstami pojūčiais, man žinomi geriau, negu ta kažkokia mano paties dalis, kuri vaizduotei nepasiekiamo. Nors iš tikrųjų būtų labai keista teigti, kad geriau pažįstu ir suprantu tuos dalykus, kurių buvimu abejoju ir kurie man nežinomi ir man visai nepriklauso, negu tuos, kurių tikrumu esu įsitikinęs, kurie man žinomi ir priklausomi man paties priegimčiai, — žodžiu, geriau, negu save patį. Tačiau aš puikiai matau, kodėl taip yra. Mano protas — tai klajoklis, kuriam malonu klaidžioti ir kuris neišvertų uždarytas ankštuose tiesos rėmuose. Tad dar kartą atleiskime vardžias ir, davę jam visišką laisvę, leiskime tirti dalykus, kurie jam atrodo išoriniai, kad vėliau, pamažu ir tikramu akimirksniu sustabdytas bei priverstas tirti save patį ir savyje randamus dalykus, duotūsi geriau valdomas.

Dabar apžvelkime dalykus, kurie paprastai laikomi lengviausiais pažinti ir kuriuos manome geriausiai pažįstą, būtent, matomus ir liečiamus kūnus, bet ne kūnus apskritai, nes bendrosios sąvokos paprastai esti kiek miglotos, o koki nors paskirą daiktą. Pavyzdžiui, paim-

kime gabaliuką vaško, išimta ką tik iš avilio, dar neprarusį medaus skonio ir išsaugojusį kvapą gėlių, iš kurių buvo surinktas. Jo spalva, forma, dydis yra aki-vaizdūs. Jis — kietas, šaltas, tąsus, suduotas suskamba. Pagaliau jis turi visus požymius, iš kurių galima pažinti kūną.

Tačiau, taip kalbėdamas, priartinsiu jį prie ugnies, ir jame likęs skonis pranyks, kvapas išsisklaidys, spalva pasikeis, forma dings, apimtis išsiplės, vaškas virs skysčiu, įkais, pasidarys lipnus, begarsis. Ar tai bus tas pats vaškas? Reikia pripažinti, kad taip. Niekas tuo neabejoja, niekas negalvoja kitaip. Ką gi buvo galima aiškiai žinoti apie šį vaško gabalą? Žinoma, tai negali būti niekas iš to, ką pastebėjau pojūčiais, kadangi visa, ką galima paragauti, pauostyti, pamatyti, paliesti, išgirsti, kinta, nors vaškas lieka vašku. Galbūt buvo taip, kaip aš galvoju dabar, būtent, kad vaškas nebuvo nei medaus skonis, nei malonus gėlių kvapas, nei blyški spalva, nei forma, nei garsas, o tik tai kūnas, kurį truputį anksčiau įsivaizdavau viena juntama forma, o dabar — kita. Bet ką gi, tiesą sakant, aš įsivaizduoju, taip jį suvokdamas? Atidžiai patyrinėkime, kas liks, jei atmesime visa, kas nepriklauso vaškui. Aišku, lieka kažkas tąsaus, lankstaus ir kintamo. Bet kas yra „kintamumas“ ir „lankstumas“? Ar tai, kad įsivaizduoju, jog šis apvalus vaško gabalas gali virsti keturkampiu, o iš jo — trikampiu? Žinoma, ne, nes žinau, kad jis gali turėti daugybę tokių pakitimų. Aš net negalėčiau įsivaizduoti šios daugybės. Vadinasi, ir manasis vaško supratimas nėra vaizduotės padarinys. O kas yra „tįsumas“? Gal jis taip pat nežinomas? Juk prie didesnės šilumos vaškas tirpsta ir užverda, jo apimtis vis didėja ir didėja. Todėl aiškiai ir teisingai taip ir nesuprasčiau, kas yra vaškas, jei negalvočiau, kad mūsų tiriamas gabaliukas tįsumo atmainų gali turėti daugiau, negu aš galiu įsivaizduoti.

Tad reikia sutikti, kad vaizduotė taip ir nepadės man suprasti, kas yra vaškas. Tai gali padaryti tik protas. Galvoje turiu šį konkretų atvejį. Kai kalbame apie vašką apskritai, tai matyti dar akivaizdžiau. Koks gi tas

vaško gabalas, kurį galima suprasti tiksliai suvokimu, arba dvasia? Žinoma, jis toks pat, kokį aš jį matau, lyčiu, įsivaizduoju, pagaliau toks, kokį aš jį maniau esant iš pat pradžių. Reikia pažymėti, jog supratimas apie vašką — ne regėjimas, ne lytėjimas, ne vaizduotė ir niekada nebuvo tuo, nors anksčiau man taip ir atrodė. Jis yra tiksliai proto žvilgsnis, kuris gali būti netobulus ir miglotas, kaip buvo anksčiau, arba aiškus ir ryškus, kaip yra dabar, žiūrint, kiek dėmesio skirsime tam, kas šį supratimą sudaro.

Bet labai nustembu, supratęs, koks silpnas mano protas ir kaip jis linkęs klysti, ir nors aš mažiau tylomis savyje, žodžiai man vis tiek kliudo, o įprastinės kalbos terminai beveik išmuša iš vėžių. Juk mes sakome matą tą patį vašką, kai jis mums prieš akis, užuot laikę, kad tai tik ta pati spalva ir ta pati forma. Todėl aš beveik linkęs padaryti išvadą, jog vašką pažįstame ne tiksliai protu, bet ir akimis. Lygiai taip, kaip sakau matą vašką, aš būtinai sakau matą žmones, jei atsitiktinai pamatau pro langą juos einant, nors iš tikrųjų matau tik kepurens ir apsiaustus, po kuriais gali būti dirbtinės spyruoklių varomos mašinos. Bet aš sakau, kad tai žmonės, ir tiksliai savo proto sugebėjimu spręsti suprantu tai, ką, kaip man atrodė, aš matau akimis.

Žmogus, norintis savo žiniomis pakilti virš minios, turi gėdytis kibiti prie jos sukurtos kalbos. Todėl geriau paliksiu tai ir pasižiūrėsiu, kada aiškiau ir tobuliau suvokiau, kas yra vaško gabalas: ar tik jį išvydęs ir taręs, jog pažįstu jį išoriniais pojūčiais, arba, kitaip sakant, nuovoka (kaip tie pojūčiai yra vadinami), t. y. sugebėjimu įsivaizduoti, ar dabar, išsamiai ištyręs, kas yra vaškas ir kaip jį galima pažinti? Aišku, būtų juokinga tuo abejoti. Kas gi aiškaus buvo pirmajame suvokime? Kas buvo jame, ko savo pojūčiais nesuvoktų ir gyvulus? Bet kai aš atskiriu vašką nuo išorinių formų ir, tarsi jį nurėdęs, tiriu visai nuogą, tai, nors mano sprendime dar gali pasitaikyti kokias nors klaidas, darosi aišku, jog vis dėlto aš negaliu jo suvokti be žmogiško proto.

Tačiau ką aš galiu pasakyti apie šią dvasią, t. y. apie patį save, juk lig šiol aš negalvoju apie save, kaip apie ką nors kita, o tiksliai kaip apie dvasią? Tad kas gi ta dvasia? Negi aš, rodos, taip aiškiai ir tiksliai suvokęs vaško gabalą, nepažįstu savęs paties ne tik teisingiau ir tiksliau, bet ir daug aiškiau bei tiksliau? Juk, jei dėl to, kad, matydamas vašką, galiu galvoti, jog jis yra, tai dėl to, kad jį matau aš, dar akivaizdžiau rodo, jog esu aš pats. Tačiau gali būti taip, kad tai, ką aš matau, anaipol ne vaškas. Be to, gali būti ir taip, kad aš visai neturiu akių, kuriomis galiu ką nors matyti. Bet negali būti taip, kad aš, mąstantysis, matydamas arba manydamas, jog matau (čia aš nedarau jokio skirtumo), nebūčiau kas nors. Visiškai taip pat iš to, jei aš manau, jog vaškas yra todėl, kad jį lyčiu, išplaukia ta pati išvada, būtent, kad aš pats esu. Jei manysiu, kad tuo, jog yra vaškas, mane įtikina vaizduotė ar kokia nors kita priežastis, tai ir vėl priečiau prie tos pačios išvados. Visa, ką čia pasakiau apie vašką, galima pritaikyti už manęs esantiems ir man svetimiems daiktams. Be to, jei vašką aš daug aiškiau ir ryškiau suprantu arba suvokiau, panaudodamas ne tik regėjimą ir lytėjimą, bet ir kitokius būdus, tai turiu prisipažinti, kad dar tiksliau ir aiškiau pažįstu save patį. Juk visos priežastys, padedančios pažinti ir suvokti vaško arba kokio nors kito daikto prigimtį, daug aiškiau įrodo mano dvasios prigimtį. Dvasioje, be čia išvardintų dalykų, galima rasti dar ir daug kitų, padedančių išsiaiškinti jos prigimtį, todėl į priežastis, priklausančias nuo kūno, galima beveik nekreipti dėmesio.

Pagaliau mes pasiekėme tai, ko aš norėjau. Dabar man jau aišku, jog kūnai, tiesą sakant, pažįstami ne pojūčiais ar sugebėjimu įsivaizduoti, bet tiksliai protu ir kad apie juos žinome ne todėl, kad juos matome ar liečiame, bet todėl, kad mąstome arba suprantame mintimis. Dabar aš aiškiai matau, jog nieko negalima lengviau pažinti, kaip savo dvasią.

doje. Šiuo skausmu dvasia išpėjama ir raginama daryti visa, kas tik galima, kad skausmo priežastis būtų pašalinta kaip pavojinga ir kenksminga pėda.

Tiesa, dievas galėjo sutvarkyti žmogaus prigimtį taip, kad tas nervų judesys dvasioje sukeltų visai ką kita. Pavyzdžiui, dievas galėjo priversti dvasią jausti save pačią arba kaip esančią smegenyse, arba kaip esančią pėdoje ar kokioje nors kitoje vietoje tarp pėdos ir smegenų, arba dar ką nors, kas tik gali būti. Tačiau niekas iš viso šito nesugebėtų taip gerai išsaugoti kūno, kaip tas jausmas, kurį dievas verčia patirti dvasiai. Todėl, kai norime gerti, pradeda džiūti gerklė. Tai sujūdina nervus, o per juos ir vidines smegenų dalis. O tai sukelia dvasioje troškulio pojūtį, ir tuo atveju nėra nieko naudingesnio, kaip žinoti, jog, norėdami likti sveiki, turime gerti. Taip pat yra ir kitais atvejais.

Iš čia paaiškėja, kad žmogaus prigimtis, kadangi žmogus susideda iš dvasios ir kūno, nepaisant viso dievo gerumo, reikarciais gali būti klaidi ir apgaulinga. Mat, jei kokia nors priežastis ne pėdoje, o kokioje nors kitoje arba net pačiose smegenyse sukelia tą patį judesį, kuris paprastai kyla tada, kai skauda pėdą, tai skausmas bus jaučiamas taip, lyg jis būtų pėdoje, ir, žinoma, pojūčiai bus apgauti. O kadangi tas pats judesys smegenyse gali sukelti tik vieną ir tą patį pojūtį ir tokio jausmo priežastis dažniausiai yra sužeista pėda, o ne kas nors kita, tai savaime suprantama, kad šis judesys perduoda dvasiai skausmo pojūtį iš pėdos, o ne iš kokios nors kitos vietos. O jei kartais gerklė džiūsta ne dėl gėrimo kūno sveikatos palaikymui, bet dėl kokios nors visiškai prišingos priežasties, kaip atsitinka sergantiems vandenlige, vis dėlto geriau, kad mes klystame šiuo atveju, o ne tada, kai kūnas sveikas. Taip pat yra ir kitais atvejais.

Žinoma, šis tyrinėjimas man labai praverčia ne tik norint pažinti visas mano prigimčiai būdingas klaidas, bet ir norint jų išvengti bei lengvai jas pataisyti. Mat, kai žinau, kad visi mano jausmai paprastai dažniau reiškia tiesą, o ne netiesą su kūno patogumais ir nepatogu-

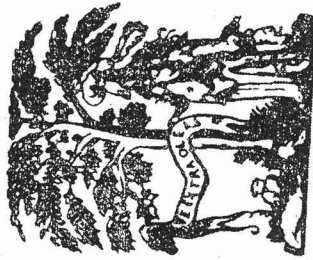
mais susijusių dalykų atžvilgiu, ir beveik visada galiu pasinaudoti keletu iš tų jausmų tam pačiam dalykui tirti, be to, galiu pasinaudoti atmintimi dabartinėms bei anks-tesnėms žinioms susieti ir savo protu, jau atradusiu visas mano klaidų priežastis, man nereikia saugotis netiesos, kuri gali pasitaikyti pojūčiais gaunamuose dalykuose.

Vadinasi, aš turiu atmesti pastarųjų dienų abejones, kaip perdėtas ir juokingas, ypač visuotinių nepasitikėjimą, susijusį su miegu, kurio negalėjau atskirti nuo budėjimo. Mat, dabar matau didelį skirtumą tarp budėjimo ir miego. Jį sudaro būtent tai, kad atmintis niekada negali susieti mūsų sapnų vienu su kitais ir su visu gyvenimu, kaip ji paprastai susieja visa, ką mes patiriame budėdami. Iš tikrųjų, jei, man budint, kas nors staugia pasirodo ir čia pat išnyksta, kad aš negaliu pastebėti, nei iš kur tai atėjo, nei kur dingo, kaip būna su sapnuose regimais vaizdais, tai ne be pagrindo palaikau tai ne žmogumi, o šmėkla arba vaiduokliu, kurį yra sukūrusios mano smegenys ir kuris yra panašus į tuos, kuriuos matau sapnuodamas. Bet suvokdamas aiškiai pažištamus daiktus ir žinodamas, iš kur jie kyla, kur yra ir kada pasirodo, ir galėdamas be jokio vargo susieti jų jutimus su likusia gyvenimo eiga, aš esu visiškai ištikinęs, jog tuos daiktus suvokiu budėdamas, o ne sapne. Ir jokiu būdu nedera abejoti šių daiktų tikrumu po to, kai jiems iširti pasitelkiau visus pojūčius, atmintį ir protą, kurių parodymai visiškai nesiskyrė. Mat, tai, kad dievas neapgaudinėja, būtinai rodo, jog čia aš neapsirinku.

Tačiau, kadangi būtinybė veikti dažnai mus verčia nuspresti pirmiau, negu randame laiko sprendimams rūpestingiau iširti, reikia pripažinti, jog žmogus gyvenime labai dažnai klysta atskiruose dalykuose. Pagaliau reikia pripažinti mūsų prigimties nepatvarumą ir silpnumą.

R E N A T I
D E S - C A R T E S
P R I N C I P I A
P H I L O S O P H I Æ .

A M S T E L O D A M I ,
A P U D L U D O V I C U M E L Z E V I R I U M ,
A N N O M D C L X L I I I .
C u m P r i v i l e g i o .

Nee extra hanc Bibliothecam effretatur. Exobediētia.

R. Dekarto veikalo „Filosofijos pradai“ pirmojo lotyniško leidimo
(1644 m.) titulinis puslapis

APIE ŽMOGIŠKOJO PAŽINIMO PRADUS

☉ Norint surasti tiesą, reikia vieną kartą gyvenime suabejoti viskuo, kuo tik imanoma

Kadangi, prieš tapdami suaugusiais, mes buvome vaikai ir apie mūsų pojūčius veiksius daiktus skirtingas nuomones — tiek teisingas, tiek ir klaidingas — susidūrėme pirmiau, negu išmokome naudotis visu savo mąstymo pajėgumu, kai kurie išankstiniai nustatymai nukreipia mus nuo teisingo pažinimo ir taip mus valdo, kad atsikratyti jų, atrodo, galime tik tai bent kartą suabejoję visais tais dalykais, kurių tikrumas kelia menkiausių nepasitikėjimą.

2. Apie tai, kad klaidingais naudinga laikyti ir tuos dalykus, kuriais galima suabejoti

Naudinga, ir netgi labai, laikyti klaidingais ir atmesti dalykus, kuriais galima bent kiek suabejoti, kad tuos iš jų, kurie, nepaisant visų mūsų atsargumo priemonių, pasirodys neabejotinai tikri, mes laikytume visiškai teisingais ir lengviausiai pažįstamais.

③ Tokiu abejojimu nereikia vadovautis savo poelgiuose

Reikia pažymėti, jog aš nesiūlau ši metodą laikyti apskritai, o tik tada, kai imamės stebėti tiesą. Juk visiškai aišku, kad gyvenime labai dažnai esame priversti vadovautis tikrai tikėtinomis nuomonėmis dėl to, kad, tvarkydami savo reikalus, beveik visada turime veikti pirmiau, negu spėjame atsikratyti visų abejonių. O kai apie vieną ir tą patį dalyką yra keletas nuomonių, tai, nors vienoje iš jų neįžūtime tiesos daugiau kaip kitose, bet, kai reikalas verčia skubėti, protas reikalauja pasirinkti vieną iš jų, o pasirinkus nuolat vadovautis ja, tarsi ji būtų visiškai teisinga.

7. Apie tai, jóg neegzistuojami mes negalétume abejoti ir kad tai yra pirmasis tikras pažinimas, kurį galime įgyti

Sitaip atmesdami visa, kuo bent mažiausiai galime suabejoti, ir netgi laikydami visa tai esant netiesa, lengvai sutiksime, kad nėra nei dievo, nei dangaus, nei žemės ir kad mes patys neturime kūno, bet negalėsime tarti, kad mes neegzistuojame, nors ir abejojame visa ko teisingumu. Tad taip pat paika manyti, jog nėra to, kas mąsto, kai yra mąstoma, todėl, nepaisant visų kraštutinių prielaidų, mes negalime netikėti, kad išvada: *aš mąstau, vadinasi, aš egzistuoju*, yra teisinga ir todėl ji yra pirmoji ir teisingiausia iš tų, kurios prieinamos žmonėms, tvarkingai dėstantiems savo mintis.

8. Apie tai, jog tokiu būdu pažįstame sielos ir kūno skirtingumą

Man atrodo, kad tai geriausias būdas, kurį galime pasirinkti, norėdami pažinti sielos prigimtį ir jos skirtingumą nuo kūno. Juk, tirdami, kas esame mes, dabar tariantieji, kad už mūsų mąstymo nėra nieko, kas egzistuotių ir būtų tikra, aiškiai suprantame, jog mūsų egzistavimui nereikalingas nei įėjimas, nei figūra, nei buvimas kokioje nors vietoje, nei kas nors kita, būdinga kūnui, — mes egzistuojame tik todėl, jog mąstome. Taigi mūsų supratimas apie mūsų dvasią arba apie mintį yra pirmesnis už kūno sąvoką. Tas supratimas yra ir tikresnis, nes mes vis dar abejojame, ar pasaulyje yra kūnų, bet tikrai žinome, kad mąstome.

9. Kas yra mąstymas

Žodžiu „mąstymas“ (cogitatio) aš suprantu visa, kas mumyse vyksta taip, kad tai suvokiame patys savaime. Todėl ne tikrai „suvokti“, „norėti“, „išsivaizduoti“, bet ir „justi“ čia reiškia tą patį, ką ir „mąstyti“. Jeigu pasakysiu „aš matau“ arba „aš einu“, iš to padarydamas išvadą, kad aš egzistuoju, ir turėsiu galvoje akių arba kojų atliekamą veiksmą, ši išvada nebus tokia neklaidi.

4. Kodėl galima suabejoti jutiminių dalykų teisingumu

Kadangi šiuo metu turime tikrai vieną tikslą — surasti tiesą, tai pirmiausia suabejosime, ar bent vienas iš mūsų pojūčiais apčiuopiamų arba kada nors išsivaizduotų dalykų tikrai yra. Juk iš patirties žinome, kaip dažnai pojūčiai apgaudavo mus ir kad būtų labai neatsargu pernelyg pasitikėti tuo, kas mus bent kartą apvylė. Be to, miegodami beveik visada sapnuojame, ir tuomet mums atrodo, jog stipriai jaučiame ir aiškiai išsivaizduojame begalę dalykų, kurių iš viso nėra. Todėl, pasiryžus viskuo suabejoti, nelieka požymių, iš kurių galétume spręsti, ar mintys, atsirandancios sapnuojant, klaidingesnės už visas kitas.

5. Kodėl galima abejoti ir matematikos įrodymais

Suabėjokime ir visais kitais dalykais, kurie kitados mums atrodė labai teisingi, netgi matematikos įrodymais bei jų pagrindimu, nors patys savaime jie yra gana aiškūs, — juk pasitaiko žmonių, pasirinkanciu šiuose dalykuose. Bet labiausiai suabėjokime todėl, kad girdėjome egzistuojant mus sukurusį dievą, galintį padaryti visa, kas jam patinka, ir nežinome, ar kartais jis nepanoro sukurti mus tokius, jog nuolat klystume netgi dalykuose, kuriuos manome geriausiai pažįstą. Jeigu jis mums leido, kaip jau minėta, retkarčiais apsirikti, tai kodėl negalėjo leisti nuolat klysti? O jeigu tarsime, kad mus ne visagalis dievas sukūrė, bet gyvuojame patys savaime arba kienu nors kito dėka, tai kuo menkesniu laikysime savo kūrėją, tuo didesnė bus tikimybė, kad esame tokie netobuli, jog visada klystame.

6. Apie tai, jog turime laisvą valią, kurios dėka galime sušilaukyti netikėję abejotiniais dalykais ir išvengti klaidų

Tačiau netgi jei mus sukūręs visagalis ir netgi jei jam patiktų mus apgaudinėti, mes vis dėlto ne menkliau jaučiame turį laisvės, leidžiančios mums nepasitikėti tuo, ko gerai nepažįstame, ir nesileisti būti apgautiems.

dinga, kad nerasciau kokios nors dingsties ja suabejoti, kadangi galiau manyti, jog matau ir vaikstau, neatmerkdamas akių ir nejudėdamas iš vietos, kaip dažnai esti miegant ir kaip galėtų būti netgi tada, jei neturėčiau kūno. Tačiau, jei turiu galvoje tiksliai minties arba jausmo veiksmą, kitaip sakant, savo sąmone, ši išvada yra visiškai teisinga, ir aš negaliu ja abejoti, nes ji priklauso dvasiai, kuri vienintelė sugeba kokiu nors būdu jausti ir mąstyti.

10. *Apie tai, jog esama tokių savaimė aiškių sąvokų, kad mokslininkai apibrėžimai jas tik aptemdo ir kad jos įgyjamos ne mokantis, bet atsitanda drauge su mumis*

Neaiškinsiu kai kurių kitų terminų, kuriuos jau vartojau ar vartosiu ateityje, nes manau, jog tarp žmonių, skaitysiančių mano veikalus, neatsiras tokių bukų, kurie patys nesuprastų, ką jie reiškia. Be to, esu pastebėjęs, jog filosofai, savo logikos taisyklėmis stengdamiesi paaiškinti savaimė suprantamus dalykus, viską tik supainioja. Taigi, sakydamas, kad teiginys: *mąstau, vadinasi, egzistuoju*, yra pirmasis ir teisingiausias iš tų, kurie priimami žmonėms, tvarkingai dėstantiems savo mintis, aš neneigiu ir to, jog prieš tai reikia žinoti, kas yra mąstymas, teisingumas, būtis, taip pat neneigiu, jog, norint mąstyti, reikia būti ir pan. Bet, kadangi tai tokios paprastos sąvokos, kurios savaimė neduoda jokio esamo dalyko pažinimo, nusprendžiau jų čia nevardinti.

11. *Apie tai, kad savo dvasią galime pažinti aiškiau, negu kūną*

Taigi, norėdami sužinoti, kodėl mūsų mąstymo pažinimas yra pirmesnis už kūno pažinimą, kodėl jis nepalyginamai aiškesnis ir kodėl, jeigu jo netgi nebūtų, mes vis tiek galėtume padaryti išvadą, jog mūsų mąstymas yra toks, koks jis yra, pažymėsimė, kad mūsų dvasiai būdingos šviesos dėka visiškai akivaizdu, jog ten, kur nieko nėra, nėra ir jokių ypatybių ir savybių, o jei tą

ar kitą ir išvelgiame, tai ten būtinai turi būti koks nors daiktas, arba substancija, nuo kurios jos priklauso. Tai pati šviesa mums rodo, jog kokį nors daiktą, arba substanciją, mes pažįstame tuo geriau, kuo daugiau jos savybių randame. Ir, aišku, daug daugiau jų randame savo sieloje, negu kur nors kitur, tuo labiau, kad nėra nieko, kas verstų mus pažinti ką nors, neversdamas dar geriau pažinti savo mintį. Pavyzdžiui, jei aš išitinkiu, jog žemė yra todėl, kad ją liečiu arba matau, tai dar labiau ir kur kas pagrįsciau turiu tikėti, jog mano mąstymas yra, arba egzistuoja, nes galima manyti, jog lieti žemę, nors, ko gero, jokios žemės nėra, bet negali būti taip, kad aš, kitaip sakant, mano dvasia būtų niekas tuo metu, kai ji visa tai mąsto. Todėl šitaip mes galime spręsti ir apie visus kitus mums į galvą ateinančius dalykus, būtent, kad mes, mąstantieji apie tuos dalykus, esame, nors jie, ko gero, ir netiesa arba išvis neegzistuoja.

12. *Kodėl ne visi taip pažįsta*

Tie, kurie filosofavo nemetodiškai, šiuo klausimu galėjo turėti kitokią nuomonę, nes jie niekada pakankamai griežtai neskyrė dvasios ir kūno. Nors jie nesunkiai pridedavo išvadą, jog tikrai egzistuoja, ir tuo buvo įsitikinę labiau, negu bet kuo kitu, vis dėlto neatkreipė dėmesio, kad, iškilus metafizinio tikrumo klausimui, save jie privalo suprasti tiksliai kaip savo mintį. Atvirkščiai, jie labiau buvo linkę tikėti, kad jie — tai kūnas, kurį mato akimis ir liečia rankomis. Šiam kūnui jie neteisingai priskirdavo sugebėjimą justį, todėl aiškiai taip ir nepažino savo sielos prigimties.

13. *Kokia prasme galima sakyti, kad, nežinant dievo, negalima tikrai pažinti jokio kito dalyko*

Kai siela, pažinusi save pačią ir vis dar abejodama visais kitais dalykais, atsargiai stengiasi praplėsti savo pažinimą, pirmiausia ji aptinka savyje kai kurių dalykų idėjų. Kol siela paprasčiausiai tik stebi jas, netvirtindama ir neneigdamas, kad už jos pačios yra kažkas pana-

šaus į tas idėjas, jai negresia pavojus apsirikti. Be to, ji aptinka savyje ir kai kurių bendrųjų sąvokų, iš kurių sudarinėja įvairius įrodymus, tokius įtikimus, jog, būdama dėmesinga, negali abejojti jų teisingumu. Pavyzdžiui, siela turi skaičių bei figūrų idėjas, taip pat bendrųjų sąvokų tarpe turi ir tai, kad, *jei prie lygių dydžių pridėsime po lygiai, sumos irgi bus lygios*, ji turi ir daug kitų tokių pat akivaizdžių sąvokų, kuriomis nesunku įrodyti, jog visų trikampio kampų suma lygi dviem statiesiems ir t. t. Taigi, kol siela mato šias sąvokas ir tvarką, kurios dėka ji daro tokias išvadas, ji tikrai jų teisingumu; kadangi siela neįstengia visą laiką likti dėmesinga, tai, prisiminusi kokią nors išvadą ir nepaisydama tvarkos, kuria ji gaunama, ir dar manydama, kad kūrejas galėjo ją sukurti tokią, kad ji klystų visuose dalykuose, kurie jai atrodo akivaizdūs, ji gerai mato, jog turi pagrindo nepasitikėti viskuo, ko nesuvokia aiškiai, ir negali turėti tikrų žinių pirmiau, negu sužinos, kas ją sukūrė.

14. *Vien iš to, kad mūsų dievo sąvoka apima būties, arba egzistavimo, būtinybę, galima įrodyti, jog yra dievas*

Vėliau siela, tirdama įvairias savo idėjas ir sąvokas, randa visažinės, visagalės ir visiškai tobulos esybės sąvoką. Ir iš to, ką ji pastebi toje sąvokoje, siela lengvai nusprendžia, kad dievas, ta visiškai tobula esybė, yra, arba egzistuoja. Mat, nors ir turėdama aiškias kai kurių kitų dalykų idėjas, siela vis dėlto neranda jose nieko, kas ją užtikrintų, kad jomis reiškiama daiktai egzistuoja, o dievo idėjoje siela mato ne tik galimą, kaip kitose, bet tikrai būtiną ir amžiną buvimą. Antai, matydama, kad jos trikampio idėjoje būtinai slypi tai, jog visi trys trikampio kampai lygūs dviem statiesiems, dvasia visiškai įsitikina, kad trikampis turi tris kampus, lygius dviem statiesiems. Lygiai taip pat, vien iš to, kad jos visiškai tobulos esybės idėja apima būtiną ir amžiną būti, dvasia turi nuspręsti, jog ši visiškai tobula esybė yra, arba egzistuoja.

15. *Apie tai, kad kitų dalykų sąvokos apima ne būties būtinybę, o tikiai jos galimybę*

Šios išvados teisingumu siela galės dar geriau įsitikinti, jeigu atsižvelgs, kad ji neturi idėjos, arba sąvokos, jokio kito dalyko, kurio atžvilgiu būties būtinybę ji galėtų liudyti su tokiu būtinumu. Tad vien iš to ji suprast, jog visiškai tobulos esybės idėja joje nėra prasimanyta, kaip kokios nors chimeros vaizdinys, bet, priešingai, ją teikia tvirta ir tikra prigimtis, kuri būtinai turi būti, nes negali būti suvokta niekaip kitaip, kaip tik būtinai egzistuojanti.

16. *Apie tai, kad prietarai kai kam trukdo aiškiai suvokti dievui būdingą egzistavimo būtinybę*

Mūsų dvasia, arba sąmonė, išsivadavusi nuo prietarų, gali lengvai įsitikinti šia tiesa. Bet, kadangi visuose kituose dalykuose esame pratę skirti esmę nuo egzistavimo ir laisvai galime sudaryti įvairias idėjas dalykų, kurių turbūt niekada nebuvo ir nebus, tai, jeigu tinkamai neparuošime savo dvasios šiai visiškai tobulai esybei stebėti, gali būti, jog suabejosime, ar jos idėja nėra viešpaty, kurias mes patys laisvai sukuriame arba kurios galimos, nors jų prigimtyje nebūtinai yra būtis.

17. *Kuo daugiau tobulumo suvokiame kokiame nors dalyke, tuo tobulesne spėjame esant jo priežastį*

Mąstydami apie įvairias mummyse esančias idėjas, lengvai pastebime, kad jos mažai kuo skiriasi, kai į jas paprasčiausiai žiūrime kaip į mūsų dvasios, arba sąmonės, modusus; tačiau jų daug, nes viena teikia vieną, kita — kitą dalyką. Tad, kuo daugiau objektyvaus tobulumo turi idėja, tuo tobulesnė turi būti jos priežastis. Panašiai, jeigu mums sakoma, jog kažkas turi kokios nors labai gudriai padarytos mašinos idėją, mes visiškai teisėtai galime klausti, kaip jis susidarė tą idėją, kitaip sakant, ar matė kur nors tokią mašiną, pagaminą kitų.